

VELOLUČKE GROTESKE

Ivo Cetinić Paron, Vela Luka
pp 50

Velolučke groteske nastale su posve slučajno između tridesetih i četrdesetih godina dvadesetog stoljeća zahvaljujući grupi prijatelja veseljaka, koji su se u to vrijeme naprosto „hranili“ svojim duhovitim izmišljotinama i doskočicama. Zanimljivo je spomenuti da su skoro svi oni bili bliži rođaci, prezimena Miletić i da su svi živjeli u predjelu Vele Luke zvanom Pinski rat.

Tu veselu grupu naših Velolučana iz Pinskog rata činili su: Antun Miletić Jalo, Petar Miletić Lubo, Jakov Miletić Čako, Ante Miletić Kužo, Vicko Borovina Gire i Franko Barčot Take.

Oni o groteski kao kazališnoj, filmskoj ili pak plesnoj formi nisu znali ništa. Oni su u grotesku naprosto „uletjeli“, a da toga nisu bili ni svjesni. Oni nisu bili dramski umjetnici, već odreda ribari i težaci, koji su sebe i druge zabavljali svojim izmišljenim „ludorijama“ ili kako su ih oni nazivali *tantahorijama*, bez nekakvog unaprijed napisanog scenarija.

Sve što su radili, radili su intuitivno, nadopunjavajući jedan drugoga, a glavna svrha njihove rabote, bila je izazvati što veći mogući smijeh kod onih što su ih gledali ili slušali.

Zanimljivo je ovdje reći kako te svoje, nazovimo ih ipak predstave, nisu izvodili u nekim javnim salama za širu publiku, već su to izvodili na ulici ili u svojim kućama, uglavnom pod pokroviteljstvom dobrog raspoloženja izazvanog dobrim ručkom ili večerom.

Sve što su radili, radili su intuitivno, nadopunjavajući jedan drugoga, a glavna svrha njihove rabote, bila je izazvati što veći mogući smijeh kod onih što su ih gledali ili slušali. To su izvodili na ulici ili u svojim kućama, uglavnom pod pokroviteljstvom dobrog raspoloženja.

Poznato je kako su kuće onoga vremena imale u prizemlju konobe, a na katu sobe i prostrani hodnik, koji je služio za svadbeno, krsno ili neko drugo slavlje. I upravo su Miletići te svoje *tantahorije* tj. groteske, izvodili u hodniku kuće pok. Antuna Miletića, zvanog Jalo.

Zahvaljujući manifestaciji pod imenom „Međunarodni susreti umjetnika“ koja se u Veloj Luci održavala čak tri puta (1968., 1970. i 1972. godine), a koja je, kako naziv govori, imala međunarodni karakter i u kojoj su sudjelovali eminentni umjetnici onoga vremena, velolučke su groteske u ljeto 1972. godine, doživjele i službenu praizvedbu, uz nazočnost brojnih Velolučana i stranih gostiju, koji su se u mjestu zatekli ili na ljetovanju ili su i sami bili uključeni u spomenutu manifestaciju.

Naime, oko mjesec dana prije početka spomenutih „Međunarodnih susreta umjetnika“ 1972. godine, prišli su mi likovni umjetnici Petar Omčikus i Ante Marinović ispred „Međunarodnih susreta umjetnika“, te su me kao vođu ondašnjih dramskih amatera u mjestu, zamolili da okupim grupu i pokušam izvesti neku od groteski koje su izvodili već spomenuti velolučki veseljac i Pinskog rata, a o kojima su oni već prethodno čuli.

Moram i danas priznati da je to za mene bio nesvakidašnji izazov koji nisam mogao odbiti i odmah sam se uhvatio posla. Naravno, trebalo je poći od onog jedino mogućeg logičnog početka. Popeti se na Pinski rat i pokucati na vrata, tada još uvijek živog barbe Antuna Miletića Jalota i od njega čuti pravu istinsku priču o tome kako je on to radio sa svojim prijateljima.

Kada sam mu objasnio zbog čega sam došao bilo mu je neobično drago. Sav sretan i nasmijan razvezao je svoj komično lepršavi jezik. Tom prilikom mi je rekao kako su oni radili tri groteske i to: „Operaciju slijepog crijeva“, „Brijač“ i „Vađenje zuba na paranak“.

Pomno sam ga saslušao i sve to pribilježio u svoj notes. Doznao sam kako su oni to radili imitirajući pritom neke poznate mjesne „redikule“, pa su gledatelji u izvedbi mogli prepoznati o kome se radi.

Dakako, upoznao me je i s rekvizitima koji su korišteni u njihovim groteskama, jer upravo oni čine grotesku groteskom. To su bili uglavnom alati koji su se mogli naći po tadašnjim konobama, kao što su raznorazne britve, škare, sumporače, pumpe za polijevanje vinove loze, ručne bušilice, kosori, ručno napravljeni primitivni liječnički stetoskopi, koji su se sastojali od gumene cijevi te na kraju završavali ogromnim lijevkom „špiricom“ itd., a o čemu će biti više govora u nastavku.

Naoružan ovim saznanjima krenuo sam na posao jer „Međunarodni susreti umjetnika“ bili su već u tijeku i vremena nije bilo na pretek. Okupio sam ekipu koju su sačinjavali: pok. Gojko Padovan Veledan, Nikša Padovan Mulić, pok. Franjo Padovan Canko, Franci Šeparović Koža, Tonči Žuvela Čoro, Ivan Mirošević Pače i ja, Ivo Cetinić Paron.

*Trebalo je poći od onog jedino mogućeg logičnog početka.
Popeti se na Pinski rat i pokucati na vrata barbe Antuna Miletića Jalota i od njega čuti priču o tome kako je on to radio sa svojim prijateljima. Naoružan ovim saznanjima krenuo sam na posao jer „Međunarodni susreti umjetnika 1972.“ bili su već u tijeku.*

Za naš nastup izabrao sam dvije groteske i to „Brijač“ i „Operaciju slijepog crijeva“. Odlučio sam sve ono što mi je barba Ante Lalo ispričao uzeti kao predložak, a da mi to izvedemo na brodu i to kao čistu pantomimu, kojoj ćemo dodati zvučne efekte. Efekte je proizvodio pok. Hrvoje Žuvela Grizun, koji je bio smješten u brodskoj kabini na krmi broda i nije ga se vidjelo. Međutim, on je iz kabine nas vrlo dobro vidio i puštao preko pojačala određene efekte uvijek u pravom momentu.

Odmah smo počeli s probama koje smo održavali u uvali Plitvine na brodu Ante Marinovića. To je bio stari brod, dužine nekih dvanaestak metara, tipa *trabakul* i zvao se „Eol“. U Plitvine nas je svako popodne na probu vozio i vraćao natrag u Luku Dinko Prižmić Bakala sa svojom barkom.

Moram spomenuti kako mi je stručnim savjetima glede pantomime dosta pomagao profesionalni kazališni i filmski glumac Božidar Pavićević Longa, koji je u našem mjestu ljetovao godinama.

Dan prije nastupa u Plitvinama na probi posjetila nas je i snimila ekipa TV Zagreb, koja je inače pratila događanja na ovim susretima i snimka te probe emitirana je odmah u sutrašnjem večernjem TV dnevniku.

Za sutrašnji veliki nastup brod smo iz Plitvina dovezli u Luku i vezali ga u „Mandrač“ pred samu rivu, ispod spomenika. Uz brojnu publiku koja je ovu priredbu željno iščekivala, tu su prvi i do sada

jedini put javno i službeno izvedene velolučke groteske: „Brijač“ i „Operacija slijepog crijeva“ temeljene na priči Antuna Miletića Jalota.

Kako sam to odradio sa svojom grupom, slijedi u daljnjem opisu izvedbi u kojima smo se svi koristili isključivo pantomimom.

Teško je i nemoguće današnjem čitatelju predočiti sve specifičnosti pokreta i gegova koje smo koristili u ovim izvedbama, jer su oni bili plodovi naše trenutačne inspiracije, koji se više ne mogu ponoviti. I još nešto ovdje moram dodati. U svom pedesetogodišnjem dramsko-amaterskom radu odigrao sam dosta uloga u raznoraznim kazališnim žanrovima, ali nikada, nijednu rolu nisam odigrao tako srčano, s toliko žara, slobode i s toliko „gušta“.

Našom izvedbom oduševio se i poznati filmski redatelj Dušan Makavejev, koji je te večeri bio u gledalištu, a da mi to uopće nismo znali. Prišao nam je poslije predstave i svima čestitao, a zatim dodao: „Ja ovako nešto do sada nisam vidio.“

Borio sam se u to vrijeme i apelirao kod ondašnjih gradskih očeva da ove groteske nastavimo izvoditi

Iz autorove privatne zbirke

u našem mjestu svakog ljeta. Smatrao sam da je to naše izvorno kulturno bogatstvo, nastalo tu u našoj *štradi*, u našoj konobi i po tome smo mogli biti prepoznatljivi u kulturno-turističkoj ponudi. Groteske nema niti jedno mjesto na našoj krasnoj hrvatskoj obali i velika je šteta što to do danas među Velolučanima nije nitko prepoznao. No, čvrsto vjerujem da još postoje „Don Kihoti“ i da će se jednog dana pojaviti po Pinskom ili Mrkom ratu i nastaviti sa velolučkim groteskama koje, osim nas Velolučana, nema nitko u Hrvata.

BRIJAČ

Majstor brijač Ivo Cetinić Paron

Mušterija Nikša Padovan Mulić

Rekviziter Tonči Žuvela Ćoro

Pomoćnici Franjo Padovan Canko, Gojko

Padovan Veledan, Franci Šeparović Koža.

Zvučni efekti..... Hrvoje Žuvela Grizun.

Dvojica mojih pomagača dovode na brod čovjeka osebujne brade. Nakon „čaplinovskog“ upoznavanja, rukovanja i ljubljenja, što je odmah kod publike izazvalo veliki smijeh, gestama su objasnili kako bi se on želio obrijati. Moju mušteriju glumio je Nikša Padovan Mulić.

Kao majstor brijač, to radosno prihvaćam i počinjem pripremu za brijanje. Gestama zapovijedam mojim pomoćnicima da donesu alat za brijanje i da ga dobro naoštire. Rekviziter, kojeg je igrao Tonči Žuvela Ćoro donosi na oštrenje nekoliko britvi, od male pa do najveće, zatim srp, kosor i kosu za košnju trave. Franci Šeparović i Gojko Padovan iznose veliko tocilo po velolučku zvano tocić i počinju oštriti donijeti alat. Za to vrijeme Padovan Franjo Canko donosi veliki *cigal* (vjedro) puno do vrha pjene za brijanje.

Naša mušterija sve to promatra prestrašeno, razrogačenih očiju, a onda ga uhvatim i posjednem ga na stolicu koja se nalazi ispod broskog jarbola. Sav preplašen pruža mi otpor, pa moram pozvati pomoćnike. Svladamo ga i posjednemo na stolicu, te ga napokon i vežemo konopom za stolicu,

Foto: Iz autorove privatne zbirke

jer se stalno diže i hoće pobjeći. Kada se umiri, prilazim mu i provjeravam da li je to stvarno prava brada. Počinjem mu rukama čupati bradu na što ovaj pobjesni i opali me nogom tako da padnem ispred njega na palubu. Dignem se i stanem mu se ispričavati, a onda na moju gestu dolazi Canko sa svojim vjedrom punim pjene.

Tu do mene je rekviziter koji mi dodaje onu malu četku za nanošenje pjene i počinjem ga sapunati. No ubrzo shvatim da je to sporo, pa tražim da mi da neku veću četku. Pruža mi veliku soboslikarsku četku za bojenje zidova. Probam i s njom, ali opet nisam zadovoljan. Tražim povez kojim ću mušteriji radi sigurnosti povezati oči. Nakon što mi ga donesu, zavežem mu oči i svi skupa nastavimo grudanjem nanositi pjenu po njegovom licu. Dakle, uzimali smo rukom pjenu iz punog vjedra i gađali iz blizine njegovo lice. Radili smo to sve dok mu pjenom nismo pokrili cijelu glavu.

Ali u jednom trenutku naša mušterija počinje skakutati po palubi broda skupa sa stolicom za koju je zavezan. Kako je skakutao on, skakutali smo i mi svi oko njega, što je izazvalo urnebesni smijeh publike. No, ubrzo smo ga smirili, donijeli

opet ispod jarbola i onda sam ga brodskim konopom, skupa sa stolicom, vezao za jarbol i nastavio s brijanjem.

Brijanje sam nastavio tako da sam najprije rukama odstranio višak pjene sa njegova lica. Pjenu sam teatralno bacao svuda okolo i po pomoćnicima, ali i po publici koja je bila u prvom redu udaljena od mene svega pet šest metara. Kada sam mu napokon oslobodio lice od pjene, zatražim od rekvizitera škare. I opet prvo male, pa veće i veće i s onima najvećima počinjem mu sjeći bradu. Ono što odsiječem trpam u džepove pomoćnika i kad završim počinjem s brijanjem.

Rekviziter mi dodaje normalnu brijačku britvu, koju odmah bacim i zatražim drugu veću, pa još veću dok ne dođe jedna od pedeset, šezdeset centimetara. No, ni s njom ga ne uspijevam obrijati pa tražim od rekvizitera *rašketu* (komad alata s kojim se sa zaklane svinje uz vrlo vruću vodu skidaju čekinje). Preko razglasa čuje se jako struganje. No, ni uz najbolju volju, mušteriju ne mogu obrijati. Gestama objašnjavam kako je njega nemoguće obrijati. Uzimam kofu, zahvatim s njom more i pljusnem ga da ga operem.

Uzimam ručnik i obrišem mu lice. Primjećujem da u ušima ima pjene. Tražim nešto da mu očistim unutrašnjost ušiju. Rekviziter mi donosi violu, koja na sebi ima svrdlo obloženo sterilnom gazom. Nakon što mu prosvrdlam oba uha tražim špag. Moj pomoćnik i ja uzimamo špag svaki na svoj kraj i postavljamo ga oko njegove glave i vučemo amo tamo, tako da onaj koji to gleda ima dojam kako špag prolazi kroz njegove uši. Nakon što sam mu očistio uši, tražim od pomoćnika da mi donese pumpicu s kojom ću mu lice poprskati kolonjskom vodom. Čim mi je pruži, bacam je i tražim veliku pumpu. On tada donosi pumpu kojom se polijeva vinograd. Teatralno ga poprskam tako da se s njegova lica sve cijedi.

Na kraju odvežem mušteriju i tražim da mi plati uslugu. Ovaj to odbija i objašnjava mi kako ga nisam do kraja obrijao. Tu se neko vrijeme natežemo, a kada mi dosadi, pozivam pomoćnike koji ga uhvate za ruke i noge te ga preko strane broda bace u more. U tom trenutku gasi se svijetlo.

OPERACIJA SLIJEPOG CRIJEVA

Operator Ivo Cetinić Paron
 Bolesnik Ivo Mirošević Pače
 Pomoćnici..... Gojko Padovan Veledan,
 Nikša Padovan Mulić
 Glavna sestra..... Franjo Padovan Canko
 Anesteziolog..... Franci Šeparović Koža
 Rekviziter..... Tonči Žuvela Ćoro
 Zvučni efekti..... Hrvoje Žuvela Grizun

Moji pomoćnici na nosilima dovode na brod pacijenta (Ivana Miroševića). Polako ga s nosila prebacuju na veliki stol koji se nalazi na palubi broda u blizini jarbola. Pacijent je poprilično debeo. Uz dosta muke postavljaju ga u sjedeći položaj. Pri tom se preko pojačala čuje jaka škripa njegove kralježnice, kao škripa zahrđalih vrata. On i dalje pravi velike bolne grimase. Kad ga posjednu, noge mu vise preko stola.

Prilazim mu i počinjem sa pregledom. Najprije skidam svoje naočale koje su velike i bez stakala. Zatim iz džepa vadim maramicu, koju provlačim kroz šuplje lente i tako čistim naočale. Kad ih očistim vraćam ih na oči, stavljam ruke u drugi položaj i dugo zurim u pacijentovo lice. Zurim ja u njega, a on u mene. On i dalje izvodi bolne grimase. Uхватim ga za glavu i počnem mu je okretati lijevo, desno. Pritom se preko pojačala začuje opet ona jaka škripa zahrđalih vrata. Udarim ga polako otvorenim dlanom po glavi što se preko razglasa začuje kao udaranje u bubanj.

Gestom mu naređujem da zine. Kad zine uvalim mu veliku drvenu kuharsku žlicu u usta, koju mi je pružio rekviziter. Gledam mu krajnike. Preko zvučnika čuje se mumljanje krave. U jednom momentu pacijent žlicu zagriže zubima i neće da pusti. Ja odmah zovem pomoćnike da mi pomognu izvaditi žlicu iz njegovih usta. Ja držim žlicu, a pomoćnici lančano mene. Vučemo iz sve snage. U jednom momentu pacijent zine i pusti žlicu a mi sva popadamo lančano po palubi.

Čim se dignem tražim od rekvizitera mali drveni čekić da pacijenta udarim po koljenu, no čim mi ga pruži ja mu ga bacim i tražim veći. On mi pruža veliki bat izrađen od stiropora obojen u crno. Ja ga udarim s njim po nozi ispod koljena, njegova noga poskoči i opali me u međunožje, koje sam imao unaprijed zaštićeno. Padam od bola držeći se dolje rukama. Prilaze mi pomoćnici dižu me ali ja se savijen u klupko od bola ne mogu ništa. Jedan se od pomoćnika prisjeti, uzme kofu zapuje more i pljusne me. Čim me pljusne ja se otresem od mora ustajem i nastavljam s pregledom, kao da nije bilo ništa.

Prelazim na pregled utrobe. Tražim od rekvizitera stetoskop, koji na svom kraju ima ogromni lijevak (špiricu). Stavljam gumice od stetoskopa u uši a lijevak na pacijentov trbuh onako preko robe osluškujem. U tom času preko zvučnika začuje se veliko ključanje, kao u kotlu u kojem se kuha rakija. Čudim se. Načas dižem stetoskop, gledam u pomoćnike i oni se čude. Ponovo stavljam stetoskop i opet se začuje ono ključanje u kotlu. Udaljim se malo od pacijenta i šetam nekoliko puta lijevo, desno kao profesor Baltazar a onda se udarim po glavi i gestom svima dajem do znanja.

E, sad mi je sinulo. Dijagnoza je uspostavljena. Tražim od pomoćnika kirurške rukavice, a njima gestikuliranjem objašnjavam da stave poveze na usta jer pacijent mora biti hitno operiran. Nakon što meni pomoćnik navuče rukavice i što svi stavimo poveze na usta, pacijenta vraćamo iz sjedećega u ležeći položaj, opet uz onu škripu zadržalih vrata i pokrivamo ga bijelom plahtom (lancunom).

Dajem znak mom pomoćniku anesteziologu da izvrši anesteziju. Rekviziter mu odmah donosi injekciju. Kad ja ugledam injekciju, uzmem mu je iz ruku i bacim je u more. Tražim veliku injekciju. Rekviziter tada donosi injekciju u vidu velike mazalice kojom se podmazuju građevinski strojevi. Podignem plahtu a anesteziolog ispod plahte ubode injekciju i drži je sve dok pacijent ne zaspi. A da je zaspao znak je kada se preko razglasa začuje hrkanje. Sada treba izvaditi injekciju ali to ne ide. Opet i nju treba izvući u trojicu iz pacijentova tijela.

Esada počinje operacija. Odmah zatražim škare i otvaram rupu na plahti. Kada otvorim uzdužnu rupu tražim skalpel da otvorim bolesnikov trbuh.

Ja siječem, siječem dosta vremena ali ne mogu presjeći njegovu kožu. Tražim veliki nož. Kada mi ga rekviziter donese probam i s njim ali opet ne ide. Svi se u čudu pogledavamo i načas ne znamo što nam je činiti, dok on hrče i hrče. Opet šetam lijevo desno kao profesor Baltazar dok mi ne sine ideja. A onda zatražim da se donese velika pila (šegun) kojom se nekad pililo borovo ili hrastovo deblo.

Kada rekviziter donese pilu, moji pomoćnici je uzimaju u ruke svaki na svoj kraj. Stavljaju je na bolesnikov stomak točno na mjesto gdje je otvorena plahta. Dakle pila stoji poprečno u odnosu na pacijentovo tijelo. Tada im naređujem da počinju sa piljenjem. U publici je najprije zavladao tajac a onda su počeli povici, veliki žamor, nevjerica, jer pred njihovim očima pili se čovjeka. Piljenje se jasno čuje preko razglasa. Pila pili amo tamo već dosta vremena. Najednom iz rane šikne veliki mlaz krvi u zrak. Tog momenta baca se pila i rukama se zaustavlja mlaz i to tako da ga pokrijemo rukom na ruku. Moja ruka je donja. Stojimo tako par trenutaka i kao ne znamo što

Foto: Iz autorove privatne zbirke

ćemo sada. Najednom se preko zvučnika oglasi strašno zujanje muhe. Svi je tobože pratimo, jer ona je prema našim pogledima točno iznad naših glava. A onda ja najednom izvučem svoju ruku i hvatam muhu u zraku. No, moji se pomoćnici prepadnu pa dignu svoje ruke sa pacijentove rane i krv ponovo šikne. Opet ponavljamo onaj isti sistem pokrivanja rane, rukom na ruku. Mi smo svi u krvavi. Još držimo ruke na rani neko vrijeme a onda polako, polako skidamo sa rane ruku po ruku. Krv je napokon zaustavljena. Rukujemo se svi zadovoljni.

Sada ja stupam u akciju. Nastavljam s operacijom. Zavlačim ruku ispod plahte u utrobu bolesnika i kao nešto tražim. U jednom momentu izvadim morsku zvijezdu. Svi je gledamo a onda je ja bacam u vis. Zavlačim ruku opet ispod plahte i vadim velikog morskog trpa. Vadim, drugog, trećeg, četvrtog, petog i sve to bacam u zrak. Pomoćnici skaču okolo, kupe ih i bacaju u more. Vadim i dosta morske trave (vage). Naposljetku izvadim omanju cipelu i Paju Patka. Dakle, crijevo je očišćeno i prelazimo na šivanje.

Rekviziter donosi ogromnu iglu i konac. Provlačimo konac kroz iglene uši. Konac je toliko debeo da se vidi sa udaljenosti od nekoliko metara. Počinjem sa šivanjem. Iglom šijemo u dvojicu, a ostali prate. Kako iglu ubodemo s jedne strane, svi trčimo na drugu stranu stola da je izvučemo i tako redom dok šivamo, trčimo amo tamo, što izaziva urnebesni smijeh.

Kad je šivanje gotovo, prelazim na buđenje bolesnika. No, ni to ne ide u groteski lako. Pljuskam ga po licu, dižem mu jednu pa drugu nogu, dižem mu ruke i opet ništa. A onda uhvatim kofu, zahvatim je punu mora i prolijem je cijelu po njemu. Međutim, opet ništa. Pacijent se ne budi.

E, sad sam se naljutio. Načas se zamislim a onda skidam sa pacijenta plahtu koja je sva krvava, zovem pomoćnike da uhvate pacijenta za ruke i noge, te im naređujem da ga bace u more. Čim ga bace u more, gasi se svijetlo i „La comedia è finita“.

Napomena:

Tijekom izvedbe, poslužili smo se trikom, kojeg do sada namjerno nisam objašnjavao. No, napraviti ću to sada jer sam to dužan objasniti radi nečije eventualne buduće izvedbe.

Bolesnik kojega pomoćnici na početku donose na brod, već tada ispod svog kratkog kaputa ima postavljen široki i podosta debeli komad drva. Tako da ga mi možemo slobodno pilom pilati dosta vremena. Drvo je pri njegov trup omotano platnenim povezom. Također ispod svog kaputa pacijent u ruci ima probušenu gumenu lopticu punu crvene tekućine. Kad treba da krv štrcne, on je samo pritisne. Osim toga u njegovim njedrima nalaze se svi oni trpovi, morske trave, zvijezde i Pajo Patak. Naravno sve je to tako fino skriveno i upakirano da gledatelj to ne može primijetiti.